

There are no translations available.

Пас аз он ки бар тахти шохӣ нишаст,

Шукӯҳи Хуросон биёмад ба даст.

Начиби Борвар

Тоҷикон ва форсизабонони Хуросон ҳамчун миллати фарҳангсолор, соҳибхитӣ ва тамаддунофар дар имтидоди таърих ҳамеша сахми басазои ҳудро дар рушди тамоми соҳаҳои давлатдорӣ, зербиноӣ ӯмеа, иктисод, тичорат, илм, фарҳанг, адабиёт, меъморӣ ва ҳунари гузоштаанд.

Онҳо ҳайри ҷамъӣ ва салоҳиди умумимардумро ба инбат гирифта, ҳама вақт барои хифзи тамомияти арзӣ, густариши адолат, нангу номуси мардум ва барқарории давлати марказӣ мубориза бурдаанд. Мурури кӯтоҳе ба таърихи Афғонистони муосир нишон медиҳад, ки фарҳанги тоҷик нуфузи «файзбор ва шарафосор» [\[1\]](#) дар ташаккули маданият ва зехнияти ҷомеаи кишвари ҳамсоя доштааст. Шахрҳои Хирот, Мазори Шариф, Кобул, Зобул, Самангон, Сиистон, Гандаҳор, Кухандиҷ, Чавзгон, Гур, Каписо, Парвон ва Ғазнӣ, водихои тамаддунофар аз қабилӣ дараи Каён, дараи Панҷшер, дараи Сӯф, дараи Шимолӣ, дараи Соланг, дараи Хинҷону Андароб, дараи Гур, Чордара, дараи Толаву Барфак, Чувайдара, дараи Рогистон, дараи Асмор ва ғайрае, ки ҳамчун маркази тамаддуни мардуми бумӣ кадр афростаанд ва дар он ҷо ҳувиёт ва фарҳанги миллии шакл гирифтааст, ба таври дастаҷамъӣ то аввали асри 20-ум макони зисти тоҷикон будааст.

Як назари иҷмолий ба ин шаҳрҳо ҳақиқатро бармало месозад, ки дар Афғонистон кӣ аксарият аст ва кӣ ақалият? «Офтобро бо доман пӯшонидан намешавад», ки дар шаҳрҳо аксари мардум зиндагӣ мекунад ва тачауи муассисаҳои иқтисодӣ-тиҷоратӣ ва муҳити соҳаи илмӣ-фарҳангӣ сокинони деҳотро дар ҳар кишвари дилхоҳ ба шаҳр ҷалб мекунад ва онҳо бо сарозер шудан ба ин марказҳо фарҳанги шаҳршиноиро имтиҳон мекунанд. Элфингстон, сайёҳ ва низомии англис, вақте ки дар аввали асри 19 ба вилояти Нангархор, ки ҳоло ҳилофи адолати таърихӣ паштуншино ҳисобида мешавад, меояд, эътироф мекунад, ки аз 11 ноҳияи ин вилоят дар 9-тои он тоҷикон сукунат доранд.

Тамоми тадқиқоти таърихӣ, ки аз тарафи пажӯҳишгарони рус ва аврупоӣ то ҳол анҷом дода шудааст, бо тақвия ба далелҳои қавӣ, қовишҳо ва ёдгориҳои таърихӣ, ки дар натиҷаи омӯзиши ҷиддии илмӣ ба даст омадаанд, бар онанд, ки фарҳанги тоҷикон на танҳо дар таъсирпазирӣ ҳалқу мардуми Афғонистон, балки дар пайдоиши ҳалқҳои нав, ки забон ва фарҳанги тоҷиконро эътироф ва ҷуғрапазирӣ, дар он марҳилаи тамаддуноӣ гузаштаанд, саҳмгузор аст. Ҷуғрафа, ба ин кишти мардум – ҳазораҳо, паштунҳои даризабон шомил мешаванд, ки бо забони дарӣ-форсӣ-тоҷикӣ тақаллум мекунанд ва фарҳанги мардуми таҳҷуноӣ ҷуғрапазирӣ ҳувиҷи ҳуд мепазирдоранд. Ҳатто дар зерини таъсири фарҳанги тоҷикӣ ҳалқе дар вилоятҳои Таҳор ва Бадахшон Афғонистон сукунат доранд, ки ҳудро «турқонии порсиғӯ» меноманд ва созише дар сарҳади ҳувиҷи бо тоҷикон ба вучуд овардаанд.

Тоҷикон давлатҳои муқтакил ва империяи қомилхуқуқ дар ҳудуди Афғонистонии имрӯза доштанд, ки империяи Қӯшонӣён аз ҷумлаи онҳо. То соли 90-уми асри гузашта, ҷуғрапазирӣ падошта мешуд, ки қӯшонӣён қӯҷманҷӣ будаанд, вале қатибаи Работак, ки ба дасти Қанишқа – шӯҳи қӯшонӣ навишта шудааст ва шарҳи ҳоли ўро дарбар мегирад, як инқилоби илмӣ дар бораи пайдоиши ин сулола зам намуд. Шӯҳ Қанишқа дар қатибаи Работак, ки дар ҷанд қилометрии пойтахти вилояти Самангон – Айбек ва сарҳади вилояти Бағлон ёфта шудааст, аз шаҷараи авлодии ҳуд суҳан қушода, иқро мешавад, ки аз ирки ориёӣ мебошад.

Ин ҳақиқати бебаҳс ва дар тӯли таърих шаклёрфта аз ҷониби ягон гурӯҳ ва ҳуқумате то ҳоло сарфи назар нашудааст. Ҳарҷанд ки ҳоқимони сулолаҳои вақт меомаданду меафсанд, бо мурури замон зерини таъсири фарҳанги шахсиятсозии ориёӣ қарор мегирифтанд ва марҳилаи қоилиши тамаддуноӣ тай менамуданд. Аз сӯи дигар, ин тағйироти ҳувиҷи бистари таърихӣ ва омили айни ҳам дар пай дошт, зеро қабиланоӣ ланубӣ аз шимолу шарқи Ҳинд дар асри 14 ба Хуросон омаданро оғоз қарданд ва ин раванди муҳҷирати иҷборӣ, ки таҳлили таҷзияи он аз мавзӯ берун аст, то ҳоло идома

дорад.

Агар ба таърихи ин кишвар бингарем, аён мегардад, ки тасаллути пурраи забони тоҷикии дарӣ нишонаи доноиву хушёрӣ, бофархангиву пешравӣ дар пешбурди равандҳои иҷтимоӣ арзёбӣ мегардид. Аз ин рӯ, нухбагон ва ашрофзодагони аъли қабила аз гановатмандии ин забони оламшумул, ки иқтидори сарбории маънавии хазорсоларо дошт ва аз Чин то сарҳади Аврупо тавсеа ёфта буд, дар мухити хонавода ва долонҳои дарбор истифода мебуданд. Табиист, ки олудагоҳои зехнияти қабилавиро бо насими фарҳанги созанда ва дунявимадор аз вучудашон зудуда менамуданд. Харчанд дар мактаи замони ҷангро худ баранда буданд (ҷанги дуҷуми афғону англис) ба худ саволхое мармуз мегузоштанд, ба соҳибватани будан ва рисолати раҳбарии худ шакку шубҳа мекарданд:

Мекунам девонагӣ то бар сарам гавго шавад,

Сикка бар зар мезанам, то соҳибаш пайдо шавад. [\[2\]](#)

Агар ба қазияҳои на он қадар дури солҳои 2000-ум тавачҷух намоем, ҳамин тарзи иштибоҳи таърихӣ бо каме тағйирот дар Қобул боз такрор гашт. Раиси ҷумҳури тамоъиёр ва комилхукуки Афғонистонро «Ҷабҳаи муқовимат» соли 2001 напазируфт, бо муомилаи шубҳанок ҳукуматро ба нафаре ҳавола карданд, ки аслан дар байни мардум ва миёни сахнаи сиёсии кишвар шинохте надошт. Натиҷаи ин муомилот бар зарари манофеи милли буд.

Сайри такомули таърихӣ бар қовиши мақому мартабаи Хабибуллои Калаконӣ нишон медиҳад, ки ҳукумати қабиласолори амонӣ дар 16-уми январи соли 1929 (суқут 13 октябри 1929) аз дасти ӯ ва ёрони вафодораш ба шикаст мувоҷеҳ шуд. Тилисми шикастнопазири истибдоди анқариб дусад соларо ба боди фано рӯ ба рӯ кард.

Таърихнигорӣи афғонӣ, ки бар усули паштунмехварӣ то солҳои 90-уми асри гузашта побарҷо буд, аз шахсияти Хабибуллои Калаконӣ як шахси «иртиҷой» ва «қафмонда» ҷеҳрасозӣ кардаанд (хусусан китоби тафриқаандоз ва шовинистии «Сақавии дуввум» Афғони Самсур). Ҷунонҷи муаллифи китоби «Афғонистон дар масири таърих» М.Губор бо як ҳашми рӯшод ва орь аз ҳақиқати таърихӣ овардааст: «*Хабибуллои Калаконӣ машх ур ба «Бачаи Са*

К
ав» аз шо
х
они мурта
ч
еъ ва бесавод буд, ки тиб
К
и тавтиаи англис
х
о алай
х
и шо
х
и мутара
ккӣ
ва ватанд
ӯ
ст,
г
оз
й
Амонуллохон даст ба ш
ӯ
риш зад ва дар 20
ч
иддии 1307 бо
х
амкории ру
х
ониёни а
ч
ир ва фур
ӯ
хташуда ба дурахшонтарин даврони таърихи мо поён дода, ба
К
удрат расид».

[\[3\]](#)

Ин таърихшиносон, ки имтиёзхӯрони сулолаҳои дурронӣ будаанд, дар мавқеъгирии гайрилмӣ ва дур аз ҳақиқати худ танҳо бар маҳкумияти бечунучарои Хабибулло Калаконӣ ва пешдоварихои козибона така кардаанд, ки ба ақидаи коршиносони муосир ҳилофи тарзу усулҳои мунсифона ва одилонаи таърихшиногонӣ мебошад. Хатто падари шеърӣ дарӣ Халилуллои Халилӣ дар мачмӯъ асари хубе, ки тобиши дostonӣ дорад бо номи «Айёре аз Хуросон» навиштааст, вале дар баъзе бахшҳои ишораҳои норава ва

пойбанди тасвири калишавии шахсияти Хабибуллои Калаконӣ (камбағали барахнопоӣи бесавод, кӯхпаймои богбони ангурфурӯш ва ғ.) будааст.

Ривояти дигаре дар зехни таърихшиносони ростин нисбат ба Хабибуллои Калаконӣ аст, ки аз мактаби олими тавоно Хакназар Назаров маншаъ мегирад. Ин тасвир бар пояи адолати таърихӣ ва бозгӯӣи ҳақиқат аст. Бар асоси ин фарзия, Хабибуллои Калаконӣ сарвари шӯриши дехконӣ мебошад ва пӯшиши мазҳабӣ ба фаъолияти ӯ додан аз рӯи методи муқоисавӣ, вазъи геополитикии он замон ва шароити конкретӣ – таърихӣ раво нест. Сараввал, ӯ пуштивона ва собикаи динӣ надошт, мадрасаи динӣ хатм накарда буд, ба ҳеч ваҷх тафаккури динмехвар ва ба доираҳои рухонияти расмӣ ва ғайрирасмӣ ворид набуд. Як низомии часур, корманди миёнаомори давлатӣ ва давлатмадор буд, ки беадолатҳои хонҳои бориқзайӣ ўро водор кард, ки силоҳ ба даст бигирад. Дар амалиётҳои ҷангӣ иштирок меварзид, баръакс дар дастгир кардани дузду рохзанҳо иштироки фаъол дошт. Аз ҳама муҳим манфиати миллии ҳудро дар қиблаи ҳуҷумҳои қабиласолорӣ дарк мекард ва дар ин росто аз ҳунари басич ва муттаҳид кардани мардум бархӯрдор буд. Муаррих Х.Назаров бо тақя ба рӯзномаву маводи ғании таърихӣ он вақт менигорад, ки вақте ки Хабибулло Калаконӣ бо дехконҳои ҳуд вориди Кобул гашт, мисли қабилҳои вазириву масъудӣ, ки бо амри Нодирхон дар моҳи октябри соли 1929 амал мекарданд, ҷинойт содир накард. Қабилҳои ҷанубӣ на танҳо ҳонаву дар ва ҳатто ҳарамҳои ҳуд Нодирхон, балки сафоратхонаҳои ҳориҷиро талаву тороч карданд, сафири Туркияи он вақт ба ивази ришва ҷон ба саломат бурд.

Дар китоби «Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон» Х.Назаров нусхаи яке аз фармонҳои амири Хабибуллои Калаконӣ дар бораи ривчи илму адаб ва забонамӯзӣ омадааст, ки аз он далолат мекунад, ки ӯ ба рушди маориф бетараф набуд. [\[4\]](#)

Дигар далели росих ва муътамади шахсияти одил, бофарҳанг ва давлатмадор будани подшоҳ Хабибуллои Калаконӣ, муносибати ӯ ба масоили замон буд. Маводи мадракии таърихӣ далолат аз он мекунад, ки дидаҳои ӯ назари танги мафкураи ифротӣ нисбат ба замон набуд, ҳамсари ӯ Бибӣ Сарвари Сангарӣ, Малика Сангарӣ бинти Муҳаммад Хайдар, маликаи Афғонистон дар тамоми сангарҳои набард бо шавҳараш дасту панча нарма мекард ва аз ин лиҳоз, таҳаллуси «Сангарӣ» гирифта буд.

Сониан, шоири даризабони умедбахш Начиби Борвар бар нуктаи дигар таъкид меварзад ва менигорад, ки «расму суннати он рӯзгор ҷунин буд, ки агар қасе ба ростӣ ва дурустӣ сифоти айёри надошт, ўро айёр лақаб намонданд. Меғӯянд вақте ки қудратро ба даст овард, ҳохарони Амонуллохон дар Арк ба дастӣ ӯ афтоданд. Дар ҳоле ки Амонуллохон аз ҷониби Қандаҳор дубора дар талоши сарнагунии Калаконӣ буд, ӯ ҳохарон ва

хонаводаи Амонулло ро вориди масоили сиёсӣ накард. Яке аз наздикони Амонулло ро талбид ва навомиси душманашро бо иззат ба онон таслим кард, аз ин рӯ буд, ки айёри лакаб гирифт.

Ба гуфте:

Ба номуси душман нигохе накард,

Бо комуси мардӣ гунохе накард.

Аммо бубинед Нодирхон (бо лакаби гаддор) бо Бибӣ Сангарӣ ҳамсари Хабибуллои Калаконӣ чӣ кард? Ёро бо ду духтараш ва писараш Асадулло ба 20 сол зиндони Дехмазанг махкум кард, писарашро дар зиндон масмум намуд. Ба ин иктифо накарда, ёро ба Балх таъбид намуд. Муаллифи ин сатрҳо соли 2004 дар Мазори Шариф таҳикот дар ин маврид бурд ва маълум гашт, ки баъд аз таъбид дар маҳаллаи арабнишини шаҳри Мазори Шариф паноҳ бурд ва бинобар меҳри мардумие ки ҳамсараш ва ҳудаш дошт, то охири умр дар ин ҷо паноҳгоҳи амн ёфт. Худ казovat кунед, кӣ бо чахлу таассуб ҳукуматронӣ мекард ва кӣ бо мутакко бар ақли солим ва оянданигарӣ?

Ба ақидаи афғонистоншиносии шинохтаи тоҷик Косимшо Искандаров киёми Хабибуллои Калаконӣ мукаддима ва пешшарт дошт, ки зулму ситами зиёд ва катли оми мардуми шимол, хусусан тоҷику ҳазора дар пай дошт ва ин як навъ воқуниши умумимиллӣ буд дар сатҳи Афғонистони вақт: “Дар охири асри XIX ва ибтидои асри XX дар ӯдуди 100 ӯзор хонаводаи паштун аз ӯануб ва шарқи Афғонистон ба шимол муъоъир карда шуданд. Бо ин роҳ амирон меҳостанд дар шимол таъягоҳи иҷтимоӣ дошта бошанд. Ин дар ӯоле буд, ки ба кавли муаррихин дар ин минтақаъо заминъоии бесоҳиб набуданд ва ноқилин заминъоии мардуми маъаллӣ, яъне тоъикону узбекъоро тасарруф менамуданд.

Дар давраи подшоҳии Амонуллохон (1919-1929) “Низомномаи ноқилин” қабул шуд, ки мувофиқи он ӯукуматъоии маъаллӣ дар шимол уъдадор шуданд ӯазорон нафар аз

нокилинро пазируфта, онњоро бо заминњои обӣ таъмин намоянд. Давлат ба нокилин имтиёзњои дигари зиёдро пешбинӣ намуд, аз љумла барои 12 сол аз пардохти андоз озод карда шуданд. Аз њамон давра дар минтаќаи васеи шимол, аз Њирот то Бадахшон минтаќањои паштуннишин, ба истилоњ “анклавњо” ба вуљуд омаданд, ки имрӯз, мутаассифона ин “анклавњои” паштуннишин хоса дар вилоятњои шимолӣ: Форёб, Сари пул, Љузљон, Бағлон ва Бундуз ба пойгоњњои аслии толибон ва террористон мубаддал шудаанд.

Ин шўриш њељ омили ќавмӣ надошт ва тоҷикони дастањои Хабибулло бо кумаки кабилањои паштун тавонистанд Амонуллохонро сарнагун намоянд. Аммо баъзе аз рахбарони паштун, ба хусус Муњаммад Нодирхон паштунњоро бо таблиғоти васеъ, ки гўё саркардаи онњо як «тољики пойлuch» ва «бенасаб» бо номи Бачаи Саќав (онњо Њабибуллохонро тањќиромез Бачаи Саќав, яъне бачаи обкаш ва ҳукуматашро Сақавӣ номиданд), тахти подшоҳии афғонњоро ба даст гирифтааст, ба муқобили Ҳукумати Хабибуллох таҳрик намуданд. ^[5]

Зимни таҳқиқот як падидаи умумӣ ва маълум ки тахти фишор такрор ба такрор дар китобҳои таърихшиносии Афғонистон омадааст, бармало ғашт – ин маълумоти шарҳиҳои Хабибуллои Калаконӣ аст, ки дар асарҳои “Афғонистон дар масири таърих”, “Афғонистон дар панҷи қарни ахир”, “Афғонистон дар аҳди амония” (Воқунишҳои мазаҳӣ ва таҳаввулотии иҷтимоии замонии салтанати Амонуллохон (1919-1929)-и Сензил Навид” омадааст. Чунин тасаввур мешавад, ки ҳама ба умқи масъала ворид нагардида, як ибораву ҷумлаҳои монандро зеро фишори таблиғоти густурда дар китобҳо қоридаанд.

Омили дуввум, ки аз паҷӯиш маълум мегардад, ҳукуматдорони вақти Афғонистон дар лаҳзаҳои бухронӣ истифода аз иқтидори ҷангии кабилаҳои ҷанубиро аз Хинди Бритониявӣ маҳаки асосӣ ва нуктаи таҷғоҳии муқоризаи худ мебуданд. Дар китоби Сензил Навид 3 номаи Амонуллохон ва Нодирхон ба қавмҳои танай, ҷочӣ ва бошандагони вилоятҳои ҷанубӣ зикр шудааст, ки поре аз номаи Амонулло ба кабилаҳои ҷанубиро меҳонам: “Ҳамоно мардуми Қандаҳор назди ман омаданд ва гуфтанд, эҳсоси ватандӯстӣ, ғайрат ва афғонияти онҳо абадан ба эшон иҷоза намеидад, ки ба идора қасе монанди Бачаи Сақо ки умрашро ба таҷовуз ба мол ва дорони мардум ба сифати як қотил сипарӣ қардааст, ва ё қасе ки ҳатто афғон (паштун) нест мувофиқат кунанд”.

Тақдири Спитамен, Абумуслими Хуросонӣ, Муқаннаъ, Синдбоди Муг, Темурмалик, Восеъ бо Хабибуллои Калаконӣ ба таври аҷиб ба ҳам ғирех меҷӯрад, аз саҳифаҳои дурахшони муқориза ва ҷонбозии миллати мо мебошанд. Ҳар яке бар ҳар шакли воситаи шинохти ваъзият барои таъсиси як ҳукумати миллии тоҷикмехвар дар Хуросон, Мовароуннахр ва вилоятҳои умумии форсизабонон саъю талоши беандоза қарданд. Ҳосатан аз нигоҳи замонӣ ва шарту шароит шўриши Восеъ ва Хабибулло Калаконӣ решапайвандхое пайдо қардан мумкин аст, ки таҳқиқоти густурдаро тақозо мекунад. Ба яқинд-тои онҳо ишора мекунем: 1) Дарки манфиатҳои миллий ва дар зеро парчаи он муҷтаҳид қардани мардум; 2) Эҳёи шуури миллий ба қўтоҳмуддат дар ҳиттаҳои Бохтари қаадим; 3) Таъсис додани давлати мардумӣ бар пояи дарки иқтидори худӣ; 4) Дехқонҳо ҳамчун қувваи пешоҳанги муқориза, ағар вожаи «деҳқон», «деҳқон» муҷаррифи қалимаи «тоҷик» будааст, пас ин бардошти таърихӣ дар рафтори ин ду қаҳрамон унсурҳои қамагонӣ доштааст; 5) Ҳаммонанд будани баромади иҷтимоии қаҳрамонҳо; 6) Ҳасорати истисноии миллий; 7) Айёри ва ҷавонмардӣ ва ғ. Яке аз омилҳои сар

задани киёми Хабибуллои Калаконӣ боло бурдани молиёт ва андози камаршикан буд, ки дар шӯриши Восеъ ҳам ин омил ба шиддат ба назар мерасад.

Подшохи Афғонистон Хабибулло Калаконӣ, айёре аз Хуросон, чавонмарде, ки футуватро парчами худ доништа ва шинохта буд. Ба гуфти нависандаи тоҷик М.Шукурзода чавонмардӣ ва таъбири дигаре аз ин вожа, айёр дорои се сифати аслист:

1.Саҳо, яъне саховат дар андешаи айёрон ва чавонмардон ба ин маъност, ки инсон аз молу манови рӯзгор он чӣ ба даст оварад, бояд дар роҳи озоиши халқ сарф кунад.

2. Сафо: ин сулук чавонмардро водор ба покизагии ботин менамояд: яъне инсонии ворастано зарур аст, калби хешро аз хирс ва кина тоза ва тамиз нигоҳ дорад, ва дар ин чода базлу бахшоиш низ сафои ботин махсуб мешавад.

3. Ва ниҳоят: Вафо: тибки ин ойин айёр бояд барои дӯсти хақиқӣ ва хатто маҷозӣ хатто ҷонфидо бошад, аз худ бигзарад ва дар масири дӯстӣ аз марғ наяндешад, ба фармуди орифе порсигӯӣ:

Дар дӯстӣ мулоҳизаи марғу зист нест,

Душман беҳ аз касе, ки намирад барои дӯст. [\[6\]](#)

Тоҷикон ҳамчун миллати куҳанбунёд ва тамаддунофар ба кавли Хофизи бузург ҷун «булбул ба шоҳи сарв ба гулбонги паҳлавӣ,
меҳонд д

ӯ

ш дарси ма

к

омоти маънав

ӣ

» рисолати инсонсозӣ, равшанфикрӣ ва талқини ҷавҳари биниши илмандӯзиро ба дигарон манзур мебошанд, то ки ҷаҳли мураккаби афкорӣ ва таассуби камёфти рафторӣ дар ҷомеа бар ақло мусалат нагардад.

Ба ғановатмандии нодири фарҳангӣ ва забонӣ ҳам иқрор буданд ва дар имтидоди таърих ба забони ҳол нуҳбағони паштутабор ҳам,

ки дағдағаи давлатдорӣ доранд, бо ду дасти адаб эътироф кардаанд. Чунончи Махмуди Тарзӣ, андешапардозӣ миллатгароии афгонӣ бар он аст, ки: «зотан мардуми афгон чун умуман ба кори аскарӣ ва футухоти билоду харбу зарб гирифта буданд, ба корҳои мирзӣ ва тахриротӣ ҳукуматӣ вақт ва фурсат надоштанд ва ҳатто ин корҳоро ӯр мешумориданд. Китобҳои таҳсили иму адабиёт ҳама ба забони форсӣ ва ё арабӣ буданд. Забони афгонӣ (ҳонда шавад пашту – Н.Ҳ.) ба дараҷаи кифоят аз ин чизҳо саросар маҳрум монда буд» [7]. Амӣрони шинохтаи пашту на танҳо донандаи забони дарӣ, балки ба ин забон васвасаи ҳунари шоирӣ доштанд ва девон ҳам таълиф кардаанд.

Муаллифи мақолаи «Зехнияти ҳатарзои толибонӣ ва муомилаи шубҳаноки абаркудратҳо» муътақид аст, ки «нигоҳи толибон ба
зиндаг й нигоҳи
к
афомондаи асримиёнагист, он
х
о талош мекунад, дар
к
олаби шарияти
г
уррои воқасгаро дар
к
арни иттилоотӣ 21 пешдӯвар
й
намоянд,
х
ама масъала
х
ои дар т
ӯ
ли 1400 сол пеш ба ву
ч
удомадаро са
х
лу осон пиндоранд. Ин як сароби фиребандаест,
ки мардумро г
ӯ
лу гумро
х
мекунад. Дар барномаи толибон ву
ч
уди зан
х
амчун мав
ч
уди нолозим матра
х
гаштааст. Ба мудирияти ин

ч

анганда

х

ои толиби

х

ирсу молу

ч

он менигаред, аслан мардум дар он

ч

ое надорад

».

Шоир Муҳиби Бориш дар баҳси он ки сарзамини Афғонистонро набояд танҳо як кавм, яъне паштунҳо ҳукуматдорӣ кунанд, чунин ҳитоб карда:

Қабила ҷӣ бошад, ки шохӣ кунад,

Ба қудрат ҷу ояд, табоҳӣ кунад... [\[8\]](#)

Хабибуллои Калаконӣ ба шиноҳти комили ҳудшиносии миллӣ расида буд, ки шоир Н.Борвар ба он ишора дорад:

Пас аз ҳафт карну пас аз солҳо,

Шикастанд занҷиру ишғолҳо.

Тоҷикони Афғонистон фурсати барои ҳадафҳои дигарон мубориза бурданро надоранд. Роҳи асосӣ ва меҳварии онҳо дар ояндаи наздик басиҷ сохтани тамоми мардум бар зидди таҳдиду ҳатарҳои тамаддунӣ мебошад. Муттаҳид шудан дар атрофи раҳбарони асил, ки дар байни аҳоли обрӯву эътибор доранд, боло бурдани ҳудшиносии миллӣ ва тарҳрезии барномаи дарозмуддат барои эҳёи нуфузу макоми шоистаи тоҷикон метавонад роҳи ҳалли казбияи Афғонистон ва сарнавишти ояндаи минтақаро рақам бизанад.

Таърих амалан такрор намешавад, вале чи тавре ки олими рус Ключевский В.О. гуфтааст: «Таърих мураббӣ нест, маҳкумкунанда аст, он тарбия намекунад, чазо медихад» (История не учитель, а надзирательница, она не воспитывает, а только наказывает). [\[9\]](#)

Хамин тарик, бо боварии комил гуфтан лозим аст, ки дурнамои давлатсозии тоҷикон ба оянда раҳнамун сохта шуда, бо таъба асосати миллӣ ва қудрати худӣ рушду нумӯ хоҳад кард. Тамаддуни шухратёри тоҷик ва форсизабонон тавба бо тафакқури миллӣ мавқеи хос дорад, яқсубин ва таблиғгари масири созандаи ҷаҳонбинии илмӣ ва худшиносии миллӣ буда, барои созу барги давлати ояндаи пасоталибӣ ва тарбияи инсонии ормонӣ дар Хуросони таърихӣ ва Афғонистон кунун заминаи мусоид фароҳам меоварад.

Дар фарҷоми таҳлилномаи имрӯза ба натиҷае мерасем, ки фарҳанги тоҷик ҷузъи тафакқури мардуми Афғонистон ғаштааст, ки нишонаҳои он дар аъмоли зақӣ, рафторӣ, санъат, меъморӣ, ҳайкалтарошӣ, наққошӣ, ҳунари, умурӣ давлатдорӣ ва ҳувиётӣ дида мешавад. Қасе ки китоби нависандаи турк Орхан Памук «Номи ман сурх»-ро мутолиа кардааст, медонад, ки он дар зерӣ таъсири мактаби минатюраи рассомони Хирот, аз ҷумла Қамолӣддин Беҳзод эҷод шудааст, ки бори дигар гуфтаҳои моро дар ин робита таъдиқ менамояд.

Аз ин рӯ, бояд бознигарии илмӣ омӯзиши шахсият ва мақоми Хабибуллои Калаконӣ дар таърихи минтақа роҳандозӣ карда шавад;

Шароити шикасти асорати 180 солаи зехнияти қабилавӣ аз ҷониби ӯ олимона бар усули ҳақиқати таърихӣ пайғирӣ карда шавад;

Барҷаспҳои норавои «бачаи Сақо» ва дигар лақабҳои дар матбуот ва паҷӯхишҳои илмӣ ба Хабибуллои Калаконӣ додаанд, ҳазф гардад;

Китобҳои «Сақавии дуввум» ва амсоли он ҳамчун ҳилофи асосати илмӣ ва тафриқаандозӣ маҳкум карда шаванд;

Китоби Латиф Қаримӣ «Яғмои манғалии дуҷум» ба ҳатти қириллӣ баргардон карда шавад;

Бар низоми мардумсолорӣ, айёри ва ҷавонмардӣ дар пешбурди ҳукуматдорӣ ҳамчун унсури қудрати худии Хабибуллои Калаконӣ бо таъба бар пойгоҳи қавии илмӣ-паҷӯхиши мактаби афғонистоншиносии тоҷик ва бар усули бетарафии муарриху таърихнигорӣ таъқид карда шавад.

Умед Назаров,

пажӯишгари масоили Афғонистон

бознашр аз рӯзномаи “Ҷумҳурият аз 26.05.23с.

[1] . Ибора аз Улугзода С. «Восеъ», -Душанбе. – Ирфон. -1968. эзохи муаллиф.

[2] Назаров Ё. Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон. - С.381.

1. Ғубор М.М. Афғонистон дар масири таърих. -Кобул, 2002. С-815

[4] Назаров Ё. Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон, -Душанбе, - 2003, С.381

[5] Ёубор М.М. Афғонистон дар масири таърих. -Кобул, 2002. - С.71.

[7] Афғонистони имрӯз, -Душанбе, 2018. - С.185.

[8] Раҳмон Х. Соярӯшанҳои сарнавишти тоҷикони Афғонистон. «Минбари халқ». №13 (1410).

[9] Ключевский В.О. Афоризмы. //Электронный ресурс: <https://eksmo.ru> . Дата обращения 19.05.23.